

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Gezegen Sağlığı ve Gezegen Hemşireliğinin Önemi

The Importance of Planetary Health and Planetary Nursing in the Context of the 2030 Sustainable Development Goals

^{ID} Nağihan İLASLAN^a, ^{ID} Merve ÇAKAR^a

^aDüzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Düzce, TÜRKİYE

ÖZET Dünya biyosferindeki canlılardan biri olan insan, doğal kaynakları yenilenebilir düzeylerinin üstünde tüketmektedir. Bu durum, çevre üzerinde tahribat oluşturmakta ve insan yaşamının çevre ile etkileşimi dolayısıyla iklim değişikliği, kuraklık, biyolojik çeşitlilikte azalma gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Bu noktada, üzerinde en çok vurgu yapılan yaklaşım “sürdürülebilir kalkınma” olup, 2015 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kabul edilmiştir. Hedefler incelendiğinde, insanın yaşadığı çevre ile birlikte değerlendirilen ve finansal, tarımsal, enerji ve iş sektörleri ile multidisipliner ortaklıklar oluşturan anlayışlara ihtiyaç duyulmaktadır. Çevresel ve koruyucu sağlık akımları sonucu bir gereklilik olarak ortaya konulmuş olan, gezegen sağlığı kavramı ise uluslararası iş birliklerinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Uluslararası hemşirelik kuruluşları, gezegen sağlığının geliştirilmesinde hemşirelik profesyonellerini temel paydaşlar arasında görmektedir. Gezegen hemşireliği yaklaşımının benimsenmesi ise modern hemşireliğin kurucusu olan Nightingale’in mesleğin temelleri olarak nitelendirdiği; iyileştirme, liderlik ve küresel eylem ilkelere somutlaştırılmasına katkı sağlamaktadır. Buradan hareketle derlemenin amacı, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında gezegen sağlığı ve gezegen hemşireliğinin önemini vurgulamak ve farkındalık oluşturmaktır.

ABSTRACT Human, one of the creatures in the world biosphere, consumes natural resources above their renewable levels. This situation causes destruction on the environment and brings about problems such as climate change, drought, decrease in biological diversity due to the interaction of human life with the environment. At this point, the most emphasized approach is “sustainable development”, and the 2030 Sustainable Development Goals were adopted at the United Nations Sustainable Development Summit held in 2015. When the goals are examined, there is a need for understanding that evaluates people together with the environment they live in, creates multidisciplinary partnerships with financial, agricultural, energy and business sectors. The concept of planet health, which has been put forward as a necessity as a result of environmental and protective health trends, emphasizes the necessity of international collaborations. International nursing organizations see nursing professionals as key stakeholders in promoting planetary health. The adoption of the planetary nursing approach contributes to the concretization of the principles of improvement, leadership and global action that Nightingale, the founder of modern nursing, describes as the foundations of the profession. Based on these knowledge, the purpose of this review is to emphasize the importance of planetary health and planetary nursing within the scope of the 2030 Sustainable Development Goals and to raise awareness.

Anahtar Kelimeler: Gezegen hemşireliği; gezegen sağlığı; hemşirelik; sürdürülebilir kalkınma; sürdürülebilir kalkınma hedefleri

Keywords: Planetary nursing; planetary health; nursing; sustainable development; sustainable development goals

Günümüz dünyasında, toplumların refah düzeyleri arasındaki fark hızla büyümekte ve bu durum insanların fiziksel, sosyal, psikolojik, ekonomik gereksinimlerini karşılayabilme seviyeleri arasında büyük farklılıklara neden olmaktadır. Bu farklılıklara

rın yanı sıra insanların doğal kaynakları, yenilenebilir düzeylerinin çok üstünde tüketmeleri çevre üzerinde tahribat oluşturmaktadır.¹ Çevrenin olumsuz bir şekilde etkilenmesi ise refah düzeyi farkı gözetmeksizin, küresel boyutta sonuçları gözlemlenebilen iklim

Correspondence: Merve ÇAKAR

Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Düzce, TÜRKİYE/TURKEY

E-mail: mervekaya1123@gmail.com

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences.

Received: 19 Oct 2020

Received in revised form: 19 Nov 2020

Accepted: 11 Dec 2020

Available online: 10 Feb 2021

2146-8893 / Copyright © 2021 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

değişikliği, kuraklık, biyolojik çeşitlilikte azalma, salgın hastalıklar, temiz hava, su ve besin kaynaklarının yetersiz hâle gelmesi gibi durumları beraberinde getirmektedir.^{2,3} Ancak ülkeler arasındaki kurumsal ayrışmalar, finansal ve teknik olanaklardaki farklılıklar nedeniyle çevresel sorunlara yönelik tüm toplumlar için uygun ve etkili çözümler ortaya konulamamaktadır.⁴

Çevresel sorunlar ve kaynak yetersizliği ile ilgili gelinen bu noktada, üzerinde en çok vurgu yapılan yaklaşım ise “sürdürülebilir kalkınma”dır. Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik kalkınmanın çevreyi tahrip etmeden gerçekleştirilebileceği ve ekonomi ile çevrenin birbirinin alternatifi olarak görülmemesi gerektiği anlayışına temellenmektedir. İlk olarak 1987 yılında Brutland Raporu’nda kullanılan, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının önemi küresel olarak 1990’lı yıllarda anlaşılmaya başlanmıştır.⁴ 2015 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde ise insan, gezegen, barış, refah ve ortaklık temalarını ele alan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kabul edilmiştir.⁵⁻⁷ Ancak sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ve bu kapsamda neyin sürdürüleceği ya da geliştirileceğine yönelik belirsizlik devam etmekte olup, Parris ve Kates’ in ortaya koyduğu bakış açısı bu belirsizliğin ortadan kalkmasına yardımcı olmaktadır (Tablo 1).⁸

Yoksulluğa son verilmesinden, küresel ortaklığın güçlendirilmesine kadar değişen 2030 Sürdürü-

lebilir Kalkınma Hedefleri arasında bulunan “tüm yaş gruplarında herkesin sağlıklı yaşam sürmesini sağlamak ve refah düzeyini geliştirmek” ise sağlık boyutunu ele alan önemli bir hedefdir.^{6,9} Ancak gerek iş gücü ve teknolojik alt yapı gibi sağlık sistemi ile ilişkili faktörler gerekse eğitim, kültür, meslek, yoksulluk, göç gibi sağlığın sosyal, ekonomik ve çevresel belirleyicileri nedeniyle ortaya çıkan farklılıklar belirlenen hedeflere ulaşmayı zorlaştırmaktadır.¹⁰ Dolayısıyla insanı yaşadığı çevre ile birlikte değerlendiren, küresel düzeyde sürdürülebilir ve finansal, tarımsal, enerji ve iş sektörleri ile multidisipliner ortaklıklar oluşturan anlayışlara ihtiyaç duyulmaktadır.⁷

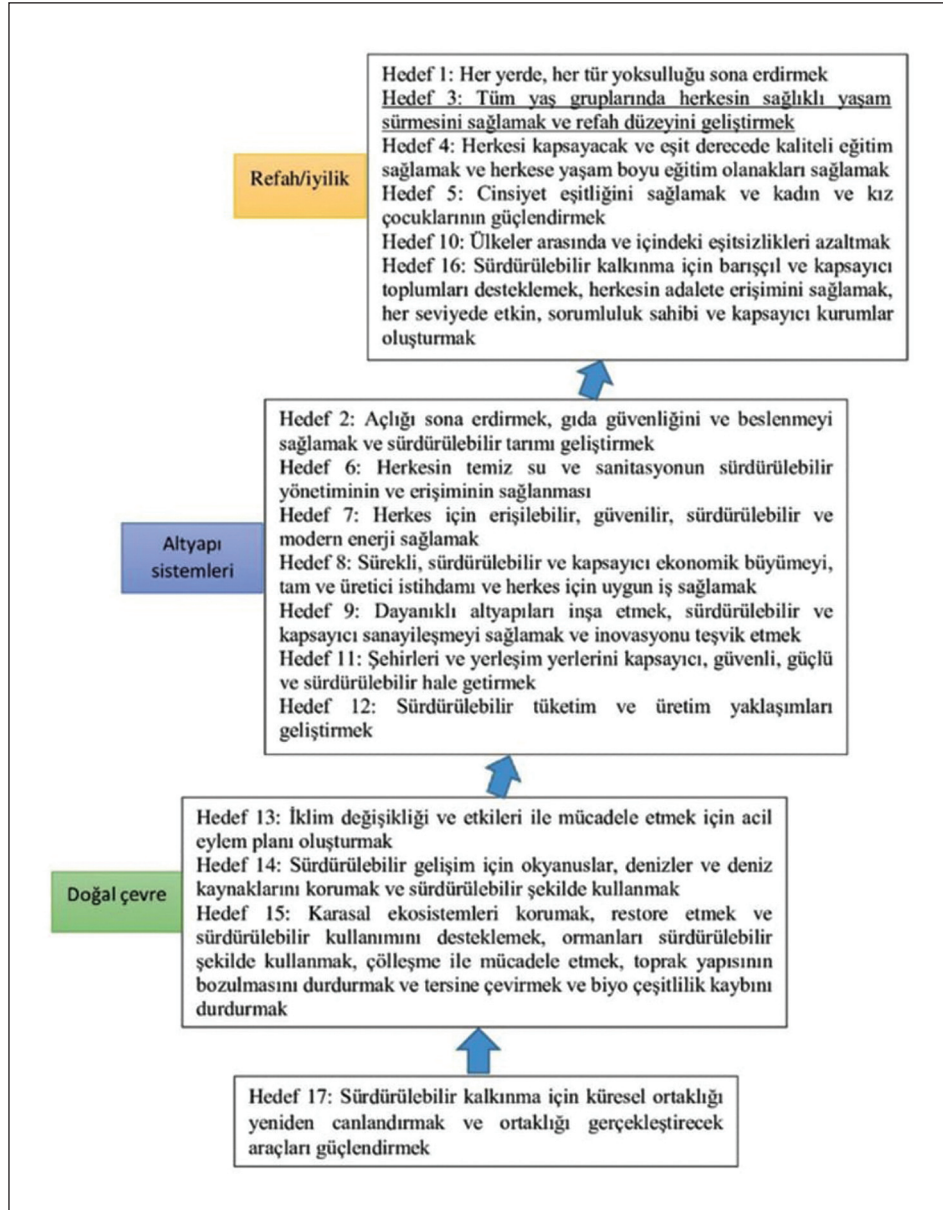
Dünya çapındaki sağlık uygulamalarına daha etkili katılım sağlamayı amaçlayan “gezegen sağlığı” kavramı ise sağlık anlayışını sadece insana odaklanan bir olgu olmaktan çıkartarak insan, hayvan, çevre ve gezegen bağlamında yeniden ele almayı gerektirmektedir. Bu doğrultuda, mevcut küresel hemşirelik anlayışının, geliştirilebilir ve sürdürülebilir gezegen sağlığına ulaşabilmek amacıyla gezegen hemşireliğine doğru evrilmesine olan ihtiyaç önem kazanmaktadır.¹¹ Dolayısıyla topluma en yakın konumda bulunan ve bireylerin ihtiyaçlarını analiz edebilen hemşireler, sağlığı yaşanan çevre, sahip olunan kültürel ve sosyal değerler ve ekonomik gelişmişlik düzeyi gibi değişkenler ile birlikte bütüncül değerlendirmesi nedeniyle önemli bir noktadadır.^{12,13} Derlemenin amacı, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında gezegen sağlığı kavramı ve gezegen hemşireliği yaklaşımının önemini vurgulamak ve farkındalık oluşturmaktır.

2030 SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ VE GEZEĞEN SAĞLIĞI

Ekosistem içerisinde insan da dâhil olmak üzere, birlikte yaşayan türlerin birbirlerine olan bağlılığını vurgulamak amacıyla gezegen sağlığının ve refahının iyileştirilmesine yönelik hazırlanan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, birbiri ile etkileşime sahip 17 hedeften oluşmaktadır (Şekil 1).¹⁴ Belirlenen hedefler doğrultusunda, fiziksel, zihinsel ve sosyal refahın sağlandığı her düzeyde kaliteli sağlık hizmetine eşit ve evrensel erişime sahip bir dünya oluşturmak, benimsenen vizyonlar arasındadır.⁹ Belirtilen eşitlik

TABLO 1: Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı.

Sürdürülecek olanlar	Geliştirilecek olanlar
Doğa	İnsan
-Gezegen (Dünya)	-Çocukların hayatta kalması
-Biyolojik çeşitlilik	-Yaşam beklentisi
-Ekosistemler	-Eğitim
	-Eşitlik
	-Eşit olanaklar
Yaşam desteği	Ekonomi
-Ekosistem hizmetleri	-Zenginlik/varlık
-Kaynaklar	-Üretim sektörleri
-Çevre	-Tüketim
Topluluk	Toplum
-Kültürler	-Kurumlar
-Gruplar	-Sosyal sermaye
-Yaşam alanları	-Devletler
	-Bölgeler

ŞEKİL 1: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasındaki etkileşimin çerçevesi.¹⁴

ve kalite gibi kavramların ne anlama geldiği ise Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) Sağlık Sistemini Güçlendirme Sözlüğü'nde açık bir şekilde tanımlanmıştır (Tablo 2).¹⁵

Bu kapsamda 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin üçüncüsü olan, "tüm yaş gruplarında herkesin sağlıklı yaşam sürmesini sağlama ve refah düzeyini geliştirme" hedefinin sahip olduğu 13 amaç göz önüne alındığında gezegen sağlığı anlayışının benimsenmesi gereklilik hâline gelmektedir (Tablo 3).⁹

Dünya çapında küreselleşmenin hızla devam etmesi, halk sağlığını uluslararası boyutta etkileyebilen iklim değişikliği, ekosistemdeki biyolojik çeşitliliğin azalması gibi sağlık risklerinin ve Zika, Ebola ve COVID-19 gibi salgın hastalıkların görülme sıklıklarının artması ise bu gerekliliği gözler önüne sermektedir.¹⁶⁻¹⁸

Gezegen sağlığı kavramı, insanlığın geleceğini şekillendiren politik, ekonomik ve sosyal boyutlardaki sistemlere ve insanlığın içinde gelişebileceği gü-

TABLO 2: 2030 sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin içerdiği temel kavramların tanımları.

Kalite	Beklenen sağlık çıktılarına yönelik olarak güncel profesyonel bilgi kapsamında bireylere ve hasta topluma sağlık hizmetinin sunulması.
Eşitlik	Sağlık bakımına ulaşmada ve sağlık durumunda sistematik ya da önlenebilir farklılıkların olmaması.
Etkinlik	Belirli girdilerle maksimum düzeyde çıktı ortaya koyabilme kapasitesi.
Sorumluluk	Sağlık sistemi içerisinde, bakım sağlayıcıların eylemlerinin sorumluluğunu alması ve yapmak zorunda olduğu eylemlerde sorumluluk üstelenmesi.
Dayanıklılık	Bakım sağlayıcıların, kurumların ve toplumların krizlere hazır olabilme, kriz süreçlerinde temel fonksiyonlarını koruyabilme, kriz sürecinde öğrenilenlerden haberdar olma ve ihtiyaçları tekrar organize edebilme kapasitesi.
Sürdürülebilirlik	Belirli bir süre içerisinde kabul edilebilir düzeyde kaynak aktarımı ile faydalı sonuçların korunma potansiyeli.

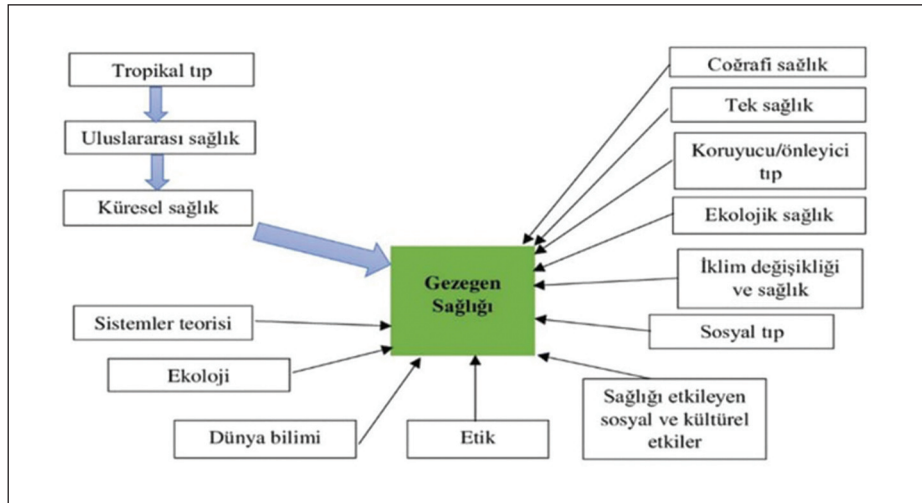
TABLO 3: 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasındaki Hedef 3'ün kapsadığı amaçlar.

Hedef 3: Tüm yaş gruplarında herkesin sağlıklı yaşam sürmesini sağlamak ve refah düzeyini geliştirmek
Amaçlar:
1. Anne ölüm oranının azaltılması.
2. Yenidoğan ölüm oranının azaltılması.
3. Bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmesi.
4. Önenebilir ve tedavi edilebilir hastalıklarda ölüm oranının azaltılması.
5. Madde bağımlılığının önlenmesi ve tedavisinin güçlendirilmesi.
6. Trafik kazalarındaki ölüm ve yaralanma sayılarının azaltılması.
7. Cinsel ve üreme sağlığı hizmetlerinde evrensel erişimin sağlanması.
8. Evrensel sağlık kapsamının sağlanması.
9. Hava, su ve toprak kirliliğinden kaynaklanan ölüm ve hastalıkların azaltılması.
10. Dünya Sağlık Örgütü'nün Tütün Kontrolü Sözleşmesi'nin tüm ülkelerde uygun şekilde uygulanmasının güçlendirilmesi.
11. Öncelikle gelişmekte olan ülkeleri etkileyen bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklara yönelik aşıların ve ilaçların araştırılmasının ve geliştirilmesinin desteklenmesi, uygun fiyatlı temel ilaçlara ve aşılarla erişimin kolaylaştırılması.
12. Sağlık finansmanını ve özellikle gelişmekte olan ülkelere sağlık iş gücünün işe alınımını, geliştirilmesinin, eğitiminin ve iş gücü içerisinde tutulmasının artırılması.
13. Erken uyarı, risk azaltma ve ulusal ve küresel sağlık risklerinin yönetimi için tüm ülkelerin, özellikle gelişmekte olan ülkelerin kapasitelerinin güçlendirilmesi.

venli çevresel sınırları tanımlayan doğal sistemlere makul düzeyde özen gösterilerek, dünya çapında ulaşılabılır en yüksek sağlık, refah ve eşitlik standardına ulaşmak olarak tanımlanmaktadır.¹⁹ Bu doğrultuda, sağlığın sosyal ve çevresel belirleyicileri göz önünde bulundurulduğunda, gezegen sağlığı kavramı uluslararası ve sektörler arası iş birliklerinin gerekliliğini vurgulamaktadır (Şekil 2).^{16,20,21} Literatürde yeni tanımlanmış bir kavram olmayan gezegen sağlığı, 1980 ve 1990 yılları arasında çevresel ve koruyucu sağlık akımları sonucu bir gereklilik olarak ortaya konulmuş olup, birçok farklı grup tarafından kullanılmıştır.²² Prescott ve Logan'ın aktardığına göre 1980 yılında çevreci bir grup olan "Friends of the Earth" grubu, DSÖ'nün insan merkezli sağlık tanımının sonunu şu şekilde tamamlamıştır; "Sağlık sadece hastalığın olmaması değil; fiziksel, sosyal, mental ve ekolojik olarak tam bir iyilik hâlidir-insan sağlığı ge-

zegen sağlığını gerektirmektedir".²³ Kavram, insan sağlığının Dünya'nın biyosferindeki doğal sistemlerin sağlığı ile ilişkili olduğu anlayışının benimsenmesi ile tutarlılık kazanmıştır.^{23,24}

Gezegen sağlığının tanımı ve kapsamı göz önünde bulundurulduğunda, bu kavramın oluşabilecek sağlık risklerine yönelik sağlık sistemlerini güçlendirerek ve küresel halk sağlığı güvenliğini geliştirerek, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmayı desteklediği ifade edilmektedir.²⁵ Dolayısıyla gezegen sağlığının korunması ve geliştirilmesi için fonksiyonel sağlık sistemlerinin insanlar, kurumlar ve kaynaklar çerçevesinde yapılandırılması gerekmektedir.²¹ Bu gerekliliği destekler nitelikte, Stenberg ve ark.nın çalışmasında, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında sağlık ile ilgili amaçlara ulaşabilmek için finanse edi-

ŞEKİL 2: Gezegen Sağlığı kavramı.²⁰

lecek sağlık sistemlerinin, hastalığa spesifik olarak planlanan sağlık sistemlerinden daha az maliyete sahip olacağı belirtilmektedir.²⁶ Ancak özellikle ekonomik sınırlılıklara sahip ülkelerin bu süreçte zorluklara sahip olabileceği gerçeği göz önünde bulundurarak, her ülkenin kendi önceliklerini eşitlik ilkesi çerçevesinde belirlemesi ve stratejik planlama yapması gerektiği ifade edilmektedir.^{26,27} Prescott ve ark. ise çalışmalarında, gezegen sağlığı kavramının geleceğini koruyucu sağlık kapsamında ele almakta ve insanlık için üst düzey iyilik hâlinin, Dünya'nın canlılığının ve sürdürülebilirliğinin bir ürünü olduğunu vurgulamaktadır.²²

GEZEĞEN HEMŞİRELİĞİ

Teknolojideki gelişmelerle birlikte, küresel boyutta sağlık sistemlerindeki kazanımların artmasının yanı sıra savaşlar, göçler, doğal afetler, küresel ısınma, biyolojik çeşitliliğin azalması, yeni tanımlanan enfeksiyon hastalıkları gibi sağlık risklerinin artması toplum sağlığını tehdit etmektedir.^{17,19,28} Günümüzde ise sağlık bakımı, sıklıkla akut ve kronik hastalıkların tedavi ve bakımına odaklanmaktadır.²⁹ Ancak hastalık durumunun ortaya çıkmaması için bireyi sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel faktörler ile birlikte ele alan sağlığın korunması ve geliştirilmesi uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile sağlığın korunması ve geliştirilmesi anlayışı, ortak bir noktada birleştirmektedir.³⁰ Bu durum,

sağlık risklerini bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirme ve gezegen hemşireliği yaklaşımını geliştirme gereksinimini ortaya çıkarmaktadır.¹¹ Bu doğrultuda, gezegen hemşireliği yaklaşımının benimsenmesi, modern hemşireliğin kurucusu olan Nightingale'in mesleğin temelleri olarak nitelendirdiği iyileştirme, liderlik ve küresel eylem ilkelerinin somutlaştırılmasına katkı sağlamaktadır.³¹ Temel değerleri vizyoner liderlik, yenilikçilik, dayanışma, hesap verebilirlik ve sosyal adalet olan Uluslararası Hemşireler Birliği gibi kuruluşlar ise gezegen sağlığının geliştirilmesinde, hemşirelik profesyonellerinin temel paydaşlar arasında olduğunu belirtmektedir.³²

Gezegen hemşireliği yaklaşımı, sağlığın sosyal belirleyicilerini hesaba katarak herkes için eşit ve sürdürülebilir sağlığın geliştirilmesini savunan küresel hemşirelik anlayışından temel almaktadır.^{24,33,34} Ancak hayvan, çevre ve insan sağlığının etkileşimine yönelik ayırıcı bir yöne sahip olması nedeniyle küresel hemşirelik anlayışından ayrılmaktadır.¹¹ Bu kapsamda, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasındaki etkileşimleri ele alması, sektörler arası iş birliklerini ve politika gelişimini desteklemesi nedeniyle gezegen hemşireliği belirlenen hedeflere ulaşılma imkânı doğurmaktadır. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ise gezegen hemşireliği yaklaşımının gelişimine rehberlik etmektedir.³⁵

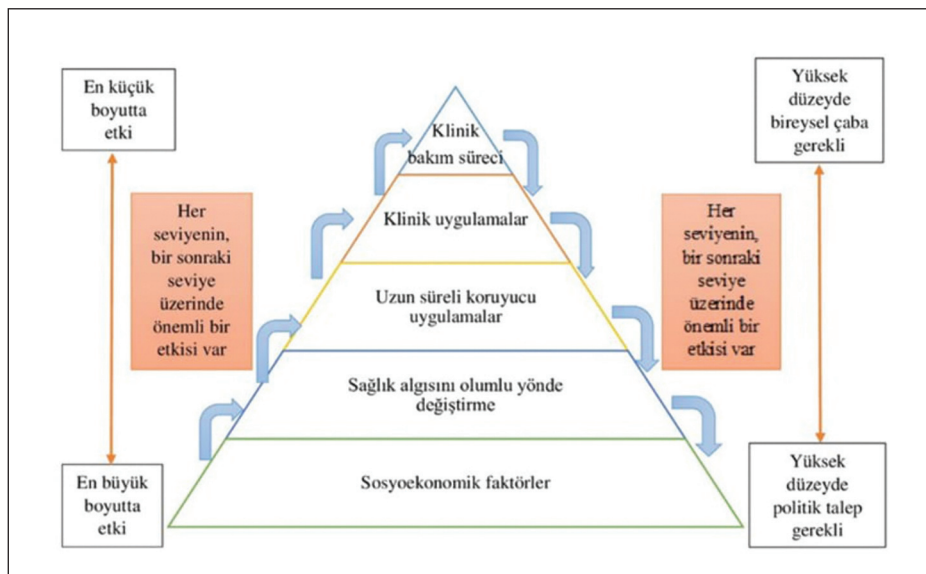
Bu doğrultuda, Uluslararası Hemşireler Birliği tarafından hemşirelerin görevinin; hastalar, aileler,

topluluklar ve uluslar için bütüncül bakım planları oluşturabilmek amacıyla 17 hedefi ve hedeflerin kapsadığı amaçları birbirleri ile olan etkileşimlerini göz önünde bulundurarak değerlendirmek olduğu belirtilmektedir. Bu süreçte, hemşireler değişim için bir lider olarak değerlendirilmekte olup, hemşirelerin birey, sağlık profesyoneli ve multidisipliner takımın bir parçası olarak harekete geçebilecekleri ve gerçekleştirecekleri uygulamaların etkileşim içerisinde olduğu ifade edilmektedir (Şekil 3).³⁶ Benzer şekilde literatür incelendiğinde, gezegen sağlığının geliştirilmesine yönelik hemşirelerin gerçekleştirebilecekleri süreçleri ve bu süreçlerin belirlenen, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile ilişkisini ele alan çalışmalara ulaşılabilmektedir.^{11,30,37} Örneğin Rosa ve Upvall, iklim değişikliği ve etkilerine yönelik hemşirelerin, ekosistem baskısının insan sağlığı üzerindeki etkilerini değerlendirerek, sağlık planlamalarında liderlik yapması, iklim değişikliğinin etkilerini sosyoekonomik eşitsizlikler açısından ele alarak sosyal adaleti savunması, iklim değişikliğinin insan sağlığı üzerindeki biyolojik etkileri ile ilgili kavramsal modeller oluşturması, afetlere hazırlıklı olması, geliştirilecek çevresel sağlık politikalarında rol alması ve hemşirelik lisans eğitimine ve hizmet içi eğitimlere gezegen sağlığı kavramı ve ilgili yaklaşımları entegre etmesi gibi uygulamalarda bulunabileceklerini vurgulamaktadır.¹¹

SONUÇ VE ÖNERİLER

Değişen sağlık riskleri ile birlikte sağlığın sosyal, ekonomik ve çevresel belirleyicilerini göz önünde bulundurmak, gezegen hemşireliği yaklaşımının anlaşılmasını ve bu yaklaşım doğrultusunda “tüm yaş gruplarında herkesin sağlıklı yaşam sürmesini sağlamak ve refah düzeyini geliştirmek” hedefine belirlenen diğer 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile birlikte ulaşabilmeyi kolaylaştıracaktır. Ancak literatürde yeni bir kavram olan “gezegen sağlığı”nın benzer anlayışları benimseyen sağlık yaklaşımlarından ayrılmasına, net bir şekilde tanımlanmasına ve hemşirelerin rol ve sorumluluklarının belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.¹¹ Aynı zamanda gezegen hemşireliği yaklaşımının, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’ne ulaşabilme konusundaki etkisini değerlendirebilmek için tüm gelişmişlik düzeylerindeki ülkelerden belirlenen hedeflere yönelik güvenilir ve güncel veriler elde edilebilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik, literatürde açık bir şekilde ifade edilmektedir.^{11,35}

Bu doğrultuda, gezegen sağlığı ve hemşireliği konusunda, bilgi ve tutum kazandırmak ve farkındalık oluşturabilmek için lisans ve lisansüstü hemşirelik eğitimi süreci ile birlikte hizmet içi eğitimlerin kapsamına kavramın dâhil edilmesi önerilmektedir.

ŞEKİL 3: Sağlığın geliştirilmesinde eylemlerin çerçevesi.³⁶

Bu konuda Walpole ve ark.nın çalışmasında, örnek bir uygulama olarak belirtilen Sürdürülebilir Sağlık Bakım Eğitimi gibi senaryo temelli öğretim yaklaşımları kullanılabilir.³⁸ Aynı zamanda klinik alanda hemşirelere yönelik tanımlanacak roller kapsamında, hasta ve hasta yakınlarının hem kendi sağlıklarının geliştirilmesi hem de dünyanın geri kalanı için doğal kaynakların korunması amacıyla eğitilmesine yönelik çaba sarf edilmelidir. Hem bireysel hem de meslek kuruluşları olarak ise gezegen sağlığının korunmasına yönelik ulusal ve uluslararası boyutta gerçekleştirilen akımlara destek verilerek multidisipliner çalışmalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca iş birliklerinin sağlanması ve örnek uygulamaların paylaşılması adına konu ile ilgili internet siteleri oluşturulabilir.

Bunların yanı sıra bilimsel bilgi temeli oluşturmak adına, konu ile ilgili araştırma çalışmaları tasarlanmalıdır. Ayrıca hemşirelik eğitimi, yönetimi, uygulamaları ve araştırmalarına kavramsal olarak

temel oluşturmak ve yönlendirmek adına gezegen hemşireliği yaklaşımı ile ilgili kuram ve modellerin oluşturulmasına yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Bu çalışma hazırlanırken tüm yazarlar eşit katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

- Derin M. Birleşmiş milletler sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında Türkiye'nin sağlık alanına ilişkin mevcut durum analizi [Current situation analysis related to health and welfare in Turkey within the scope of United Nations sustainable development targets]. The Journal of International Social Research. 2018;11(57):558-68. [Crossref]
- Gedik Y. Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma [Sustainability and sustainable development with social, economic and environmental dimensions]. International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences. 2020;3(3):196-215. [Link]
- Steffen W, Broadgate W, Deutsch L, Gaffney O, Ludwig C. The trajectory of the Anthropocene: The great acceleration. The Anthropocene Review. 2015;2(1):81-98. [Crossref]
- Şahinöz A. Sürdürülemeyen "sürdürülebilir kalkınma" [Unsustainable "sustainable growth"]. Ufuk University Journal of Social Sciences Institute. 2019;8(15):77-101. [Link]
- T.R. Presidency, Strategy and Budget Office. [Turkey's sustainable development goals 2nd VNR "Strong ground towards common goals"]. 2019;9-10. [Link]
- UN. United Nations Development Cooperation Strategy Turkey: 2016-2020. United Nations Turkey. 2015;16-20. [Link]
- Rosa WE, Dossey BM, Koithan M, Kreitzer MJ, Manjrekar P, Meleis AI, et al. Nursing Theory in the Quest for the Sustainable Development Goals. Nurs Sci Q. 2020;33(2):178-182. [Crossref] [PubMed]
- Parris T, Kates R. Characterizing and measuring sustainable development. Annual Review of Environment and Resources. 2003;28(1):559-86. [Crossref]
- UN. Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. United Nations General Assembly. 2015;1-34. [Link]
- Şimşek H, Kılıç B. Sağlıkta eşitsizliklerle ilgili temel kavramlar [Basic concepts related to health inequalities]. Turk J Public Health. 2012;10(2):116-27. [Crossref]
- Rosa WE, Upvall MJ. The case for a paradigm shift: from global to planetary nursing. Nurs Forum. 2019;54(2):165-170. [Crossref] [PubMed]
- Demirel T, Akın B. Sağlıkla ilişkili olarak sosyal adalet, eşitlik ve hemşirelik [Social justice, equality and nursing in health]. Dokuz Eylül University E-Journal of Nursing Faculty. 2014;7(3):238-45. [Link]
- Bu X, Jezewski MA. Developing a mid-range theory of patient advocacy through concept analysis. J Adv Nurs. 2007;57(1):101-10. [Crossref] [PubMed]
- Waage J, Banerji R, Campbell O, Chirwa E, Colender G, Dieltiens V, et al The Millennium Development Goals: a cross-sectoral analysis and principles for goal setting after 2015 Lancet and London International Development Centre Commission. Lancet. 2010;376(9745): 991-1023. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- WHO. Health system strengthening glossary. World Health Organization. 2017;1-16. [Link]
- Becerra-Posada F. Health in all policies: A strategy to support the Sustainable Development Goals. The Lancet Global Health. 2015;3(7):360. [Crossref]
- Myers SS. Planetary health: protecting human health on a rapidly changing planet. Lancet. 2018;390(10114):2860-2868. [Crossref] [PubMed]
- Aslan R. Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19 [Endemic diseases in history and today and Covid-19]. Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi. 2020;8(85):35-41. [Link]

19. Whitmee S, Haines A, Beyrer C, Boltz F, Capon AG, de Souza Dias BF, et al. Safeguarding human health in the Anthropocene epoch: report of The Rockefeller Foundation-Lancet Commission on planetary health. *Lancet*. 2015;386(10007):1973-2028. Erratum in: *Lancet*. 2015;386(10007):1944. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
20. Frumkin H. What is planetary health and why now? *Planetary Health/GeoHealth Conference*. 2017;1-41. [[Link](#)]
21. Kiely MP, Bekedam H, Dovlo D, Fitzgerald J, Habicht J, Harrison G, et al. Strengthening health systems for universal health coverage and sustainable development. *Bulletin of the World Health Organization*. 2017;95(7):537. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)] [[PMC](#)]
22. Prescott SL, Logan AC, Katz DL. Preventive Medicine for Person, Place, and Planet: Revisiting the Concept of High-Level Wellness in the Planetary Health Paradigm. *Int J Environ Res Public Health*. 2019;16(2):238. [[Crossref](#)]
23. Prescott SL, Logan AC. Larger than life: Injecting hope into the planetary health paradigm. *Challenges*, 2018;9(1):13. [[Crossref](#)]
24. Wilson L, Mendes IA, Klopper H, Catrambone C, Al-Maaitah R, Norton ME, et al. 'Global health' and 'global nursing': proposed definitions from The Global Advisory Panel on the Future of Nursing. *J Adv Nurs*. 2016;72(7):1529-40. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
25. Kutzin J, Sparkes SP. Health systems strengthening, universal health coverage, health security and resilience. *Bull World Health Organ*. 2016;94(1):2. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)] [[PMC](#)]
26. Stenberg K, Hanssen O, Edejer TT, Bertram M, Brindley C, Meshreky A, et al. Financing transformative health systems towards achievement of the health Sustainable Development Goals: a model for projected resource needs in 67 low-income and middle-income countries. *Lancet Glob Health*. 2017;5(9):e875-e887. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)] [[PMC](#)]
27. Wagstaff A, Neelsen S. A comprehensive assessment of universal health coverage in 111 countries: a retrospective observational study. *Lancet Glob Health*. 2020;8(1):e39-e49. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
28. Mesmar S, Talhouk R, Akik C, Olivier P, Elhajj IH, Elbassuoni S, et al. The impact of digital technology on health of populations affected by humanitarian crises: Recent innovations and current gaps. *J Public Health Policy*. 2016;37(Suppl 2):167-200. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
29. Disch J. The nursing lens. *Nurs Outlook*. 2012;60(4):170-1. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
30. Dossey BM, Rosa WE, Beck DM. Nursing and the Sustainable Development Goals: From Nightingale to Now. *Am J Nurs*. 2019;119(5):44-9. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
31. Dunphy LM. Book Review: Florence Nightingale today: Healing, leadership, global action. *Nursing Science Quarterly*. 2006;19(1):74-6. [[Crossref](#)]
32. Holguin E, Hughes F, Shamian J. Transnational nursing organizations paving the way for global health: The International Council of Nurses as exemplar. In: Rosa W, eds. *A new era in global health: Nursing and the United Nations 2030 Agenda For Sustainable Development*. 1st. New York: Springer Publishing Company; 2017. p. 205-26. [[Link](#)]
33. Baumann SL. Global health nursing: toward a human science-based approach. *Nurs Sci Q*. 2013;26(4):365. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
34. Grootjans J, Newman S. The relevance of globalization to nursing: a concept analysis. *Int Nurs Rev*. 2013;60(1):78-85. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
35. Pongsiri MJ, Bickersteth S, Colón C, DeFries R, Dhaliwal M, Georgeson L, et al. Planetary health: from concept to decisive action. *Lancet Planet Health*. 2019;3(10):e402-e404. Erratum in: *Lancet Planet Health*. 2019;3(11): e446. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
36. ICN. Nurses' role in achieving the sustainable development goals. *International Nurses Day resources and evidence*. International Council of Nurses. 2017;1-60. [[Link](#)]
37. Kurth AE. Planetary Health and the Role of Nursing: A Call to Action. *J Nurs Scholarsh*. 2017;49(6):598-605. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
38. Walpole SC, Barna S, Richardson J, Rother HA. Sustainable healthcare education: integrating planetary health into clinical education. *Lancet Planet Health*. 2019;3(1):e6-e7. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]